

Vlado Gotovac — Idiot Vječnosti

Jasna Ćurković

e-mail: jasnacurkovic@yahoo.com

UDK: 130, 2-244

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 8. siječnja 2007.

Prihvaćeno: 20. ožujka 2007.

U članku se s teološkog zrenika u cjelovitu opusu hrvatskog književnika, filozofa i društvenog djelatnika Vlade Gotovca nastoji promatrati i kritički valorizirati jedna od bitnih sastavnica njegova djela: dimenzija transcendentnosti. Ključna mjesta, odnosno uporišne točke njegova misaonog svijeta jesu Vječnost, Ljubav, Sloboda, Pojedinac, Smrt. To su, međutim, samo fragmenti njegovih fragmentarnih bilježaka. Fragmentarnost je, naime, jedno od temeljnih obilježja njegova cjelovitog opusa. Premda je u svom patničkom i isprekidanom životu, u totalitarnom sustavu jednodimenzionalnosti, bio i društveno angažiran, njemu je ponajprije stalo do

istine, a tek onda do društva. A samoća je njegova neizbježna sudbina.

Vlado Gotovac bio je zaljubljenik Vječnosti i njezin najveći poklonik. Ta njegova izražajna crta malo je naglašena. Ako se tko zadubi u čitanje njegovih djela, otkrit će osobu koja nije ustuknula pred udarcima života (totalitarnog) vremena. Osobu koja se sklonila u okrilje Vječnosti i nadi pobjede. Čovjeka koji je u Vječnosti našao razloge života i djelovanja, a u samome sebi načine obnove svijeta. Stalo mu je ponajprije do promjene vlastite nutrine, a tek potom i do promjene društvenih struktura. Sâm je, naime, napisao da »čovjek mijenja samo ono, što je u sebi promijenio« (Tri slučaja).

Ključne riječi: vječnost, ljubav, sloboda, pojedinac, književnost, transcendentnost, teologija.

Uvod

Mišljenja da se u Hrvatskoj o Vladi Gotovcu danas najradije govori šutnjom,¹ čini se da bi također bila primjenjiva na područje teologije i

¹ Usp. T. BENČIĆ RIMAY, Pogovor u: V. Gotovac, *Posude s vatrom*, Zagreb, Litteris, 2005, str. 163; M. MACHIEDO, Poticaji postranika (između tužnog ishodišta i rastresenog svijeta) u: *Autsajderski fragmenti. Časopis za književnost, umjetnost, kulturu i znanost*, 2005, 1/2, str. 65.

teološkog. Ta teološka šutnja mogla bi se opravdati činjenicom što je Gotovac bio pjesnik, filozof i političar, a ne teolog, i, prema tome, teologiji ne toliko interesantan. Ako pak teologija poseže za djelima filozofa, književnika, sociologa itd. te uspostavlja s njima odnos u skladu sa zahtjevima znanstvene interdisciplinarnosti, onda razlog šutnje o Gotovcu moramo utemeljiti na nekoj drugoj osnovi, koju zasada ostavljamo po strani. Čuđenje je to veće, jer čak i površno čitanje Gotovčevih djela odmah daje naslutiti transcendentnu dimenziju koja prožima i pjesme, a još više eseje, te njegove govore i razgovore. Kao i sve njegovo stvaralaštvo, ona je također fragmentarna. Ta je fragmentarnost, kako je on sam osjećao, njegova osuda, ona je nužna posljedica njegova nepredvidivog i isprekidanog životnog toka, kao i nepredvidljivosti slobodnog duha koji se ničim ne da vezati doli vlastitom slobodom i slobodom drugih, odnosno odgovornošću.

Kao što je već poznato, u današnje vrijeme mediji i politika učine čovjeka slavnim više negoli desetljeća tihog i samozatajnog stvaralačkog rada. Tako se danas u Hrvatskoj o Gotovcu zna više kao o političaru nego kao o pjesniku i filozofu (da ne govorim o teološkoj dimenziji), iako je ono prvo bio poprilično manje vremena i iako to nije bio po struci, nego »po nadahnuću«, vjerujući, kao nekoć proroci, da danas pjesnici mogu probuditi i osvijestiti vlastiti narod. Barem i na taj način, Hrvatska je imala prigodu upoznati čovjeka kojeg je dvadesetogodišnje aut-sajderstvo potpuno marginaliziralo bilo iz književnih bilo općenito iz javnih krugova. Ipak, o Gotovcu se, nažalost, još zauzima stav, ne na temelju njegovih djela, nego na osnovi novinskih članaka i medijskih epizoda. Ali to je već poznata tragedija mnogih autora, to jest da se ne čitaju njihova originalna djela, nego isječci, sažeci, komentari o njima. U Gotovčevu slučaju, fragmentarna se misao tako svodi na još fragmentarniju, pa je posve razumljivo da su mnoga područja njegova rada ostala zanemarena i nepoznata.

Iako bi jedan iscrpan teološki traktat zahtijevao mnogo detaljniju analizu Gotovčeva odnosa prema Apsolutnom i apsolutnim vrijednostima, odnosa prema moralnim istinama utkanima u čovjekovo tkivo, odnosa prema nekim životnim danostima koje samo po svojoj tragičnosti, samoći i pojedinačnosti čine dio Vječnog, ipak u ovom kratkom izlaganju želim dati samo smjernice kojima bi jedan takav budući traktat trebao ići. Ono što čini sadržajnijom tu analizu jest isprepletenost iskustva i teorije na način da je nemoguće govoriti o moralnim temama u Gotovčevim djelima bez svijesti o njegovoj osobnoj sudbini kao činjeničnoj potvrdi čitavog njegova teoretskog djela. Tako je Gotovac govorio o moralnim istinama najprije svojim iskustvom, iskustvom koje nikada nije želio materijalizirati niti njime profitirati, ali ga je svakako želio posvjedočiti i poopćiti.

Ušutkajte pjesnika
i bit će manje riječi među nama
- manje slučajnog sjaja
manje tajanstvenog leta...
sigurniji bit će trenutak,
a izgubljeno bit će doba

Gotovac, čovjek vizionar, priopćio je dakle svoje iskustvo i svoju misao vjerujući da će se njome ljudi »duhovne ozbiljnosti« — moći i znati okoristiti. On je tu svoju misao zaoštrio krajnjom moralnom imperativnošću, tako da gotovo nudi jednu svoju dosljednu etiku, koja je posve u službi čovjeka, ali u svjetlu transcendentnih uporišta. Ipak, uglavnom kao žrtva predrasuda, najčešće političke naravi, Gotovac je često preusko shvaćen, kao liberal bez vjere, ili barem agnostik. Te su predrasude, usudujem se reći, entropijski put neupućenosti koja počiva na nezainteresiranosti, dok se nezainteresiranost opet valjda opravdava predrasadama. U ovom kratkom izlaganju želim pokušati rasvijetliti lik Gotovca kao vjernika, i to onako kako se on sâm predstavio kroz svoje pjesme i eseje. Naime, on sâm kaže: »Svatko jednom mora ispričati vlastitu priču. Ako šutimo — ispričaju je drugi!« (*Misaono osjećanje mjesta*).

»Bog ne štedi — to je zagonetka koja užasava!«

O tvrdnji da »Bog ne štedi!« uvjerio se Gotovac na vlastitoj koži. Iskustvo zatvora i javne stigmatizacije (isključen iz Društva novinara, kao i iz Društva književnika Hrvatske), zabrana pisanja i objavljivanja, nemogućnost nalaženja zaposlenja, isključenost iz svih leksikona i školskih čitanki, ukratko, onemogućena sloboda u intelektualnom i fizičkom smislu, nisu oslabili gorljivost za njom, jer se »Duh ne može oduzeti«, a niti umanjiti njena širina, jer »onaj tko onemogućiti tuđu dušu, nije time svoju učinio većom« (*Autsajderski fragmenti*).

Lišenost slobode činjenica je koju Gotovac herojski podnosi, ali i herojski odbija prihvatiti čitavu njezinu apsurdnost. Upravo zato nakon četiri godine strogog zatvora u Staroj Gradišci, s četverogodišnjim ukidanjem svih građanskih prava: pravo na rad, objavljivanje i javno istupanje, davši intervju stranim novinarima prije nego mu je istekla zabrana javnog istupanja.* Gotovac je ponovno osuđen na dvije godine

* Švedskoj televiziji i talijanskim novinama, koji su opet dali jednu svoju interpretaciju njegove misli, kao što je to učinila Chiara Falcone, novinarka visokotiražnih novina *Il Tempo*, koja se Gotovcu morala ispričati što je zbog njezine 'interpretacije' morao ponovno na sud, ali i, s pravom, šokirana zbog činjenice da se nekoga poziva na odgovornost tri godine nakon objavljivanja članka u Italiji, i to tudeg.

zatvora u Lepoglavi i četiri godine gubitka svih građanskih prava. Unatoč zatvorskom iskustvu i izoliranosti unutar društva, on piše: »Ali ja ne očajavam i moje je geslo pobjedničko: i ja stojim u stroju s nevinima. A onome tko jednom tu stane nitko više ništa ne može učiniti — ni za njega, ni protiv njega. On je sebe ostavio i otišao« (*Tri slučaja*).

Svijest o nemoći žrtve, kao graditelja boljega svijeta, u kojem netko negdje za nekog ili nešto umire, dovodi do stvaranja novih mogućnosti života, a ne do očajavanja ili zlopamćenja. Ništa nije uzaludno, ništa nije krivo, nijedna žrtva suvišna, ako se ljudi ne udaljavaju od svojih uvjerenja, ako su dosljedni. Štoviše, upravo je tragično privilegirano mjesto ispitivanja ljudskosti, jer »samo kroz tragično čovjek može iskušati sebe i svoj svijet, ono što je stvorio« (*Princip djela*). Pa čak i kad bi budućnost prijetila totalnim neuspjehom, čak i tada ne treba od nje odustati, jer stvaranje usprkos svemu jest najautentičnija dimenzija ljudskosti. Njegov tzv. aktivistički stav znači graditi bolji svijet, oplemenjivati ga vrijednostima u koje vjerujemo, pomicati čovjekove granice u skladu s »granicama duše«, zauzimati se za svakodnevno, vidjeti u svakodnevnom ono Vječno, brinuti se o perspektivama svijeta, bez gotovih istina koje su već unaprijed procijenile i odlučile o budućnosti, bez napasti da se svijet »svede na jasnoću«. Mjera je čovjeka upravo onoliko koliko je stvorio, koliko je darovao, a stvaranje i darivanje ciljevi su okrenuti u smjeru stalno većih težnji, sve do težnje nemogućeg. Svijet se mijenja ljubavlju i iz ljubavi, te čovjek mora iscrpsti sve darovane mu mogućnosti kako bi stvarao i darivao, kako bi oplemenio svijet, dok »ako napustimo brigu za taj svijet, on će napustiti nas« (*Tijek odnosa*). Unatoč tomu čovjekovo stvaranje nije vrednije od same njegove prisutnosti u svijetu. Gotovac ne podlježe napasti produktivnog ili čak utilitarističkog gledanja na čovjeka i čovjekov rad, nego inzistira na radu kao djelu samoostvarenja u kojem osoba realizira vlastite darove. Svijet je već vrijedan po samoj našoj prisutnosti, a ne po količini našeg učinka.

Slobodu je Gotovac cijenio iznad svega, ne podcijenivši njezine zahtjeve — odgovornost, kao ni njezinu cijenu — robija. Ona je čovjekova mogućnost, a njezine granice jesu granice čovjeka. Ali Gotovac ne govori o nekoj proizvoljnoj, mahnitajućoj i licemjernoj slobodi forme koja krije poslušnost sadržaja, nego o odgovornoj slobodi koja potvrđuje osobu, bilo u njezinoj pojedinačnosti bilo u zajednici. »Evo najveće opasnosti: Povjerovati da možeš postojati bez odgovornosti za druge. Povjerovati samo! jer postupiti tako već je potpuni pad iz ljudskog« (*Princip djela*). Motiv te odgovornosti antropološki je utemeljen, jer sve se ljudsko bira kao sloboda i u slobodi, te je ona temelj svih ljudskih odluka. Ipak, pojam odgovornosti krije i jednu bitno transcendentnu notu — ona poziva Boga da »razumije zemlju«, da sudjeluje u njeznoj svakodnevnici, ali isto tako

»oslobađa« Boga njegove uloge kao životne olakšice, jer »on nije tu da bi nas u bilo čemu uspavao, ili digao ruke s naših poslova« (*Zvezdana kuga*).

Sloboda, kao što uči i katolički nauk, ima temelj u dostojanstvu ljudske osobe. Tako je njezin ishodišni princip posve nematerijalan. Inzistirajući pak na vlastitoj slobodi, Gotovac inzistira na slobodi pojedinca općenito, jer nema slobodne zajednice bez slobodnog pojedinca. A pravo svakog pojedinca jest pravo na različitost, na posve jedinstven način postojanja, i upravo što je veće poštovanje različitosti, veće je poštovanje slobode. Ali ta različitost, kako su to htjeli tumačiti totalitarizmi, čuvari prisilnog jednodimenzionalnosti, ne znači poricanje drugoga koji je različit, jer on po svojoj različitosti nije prijetnja, nego mogućnost dubljeg upoznavanja svijeta.

Kada slobodnog osude poslušni, i još k tomu neuki, oni svoju poslušnost žele nametnuti i drugima: »onaj kome sloboda nije potrebna želi je i drugima oduzeti; svoju poslušnost želi proširiti na njih« (*Isto*). Čitajući Gotovčeve eseje, stječe se dojam čovjeka željeznog karaktera koji ne trguje svojim uvjerenjima niti se utječe kompromisima. Tako primjerice odbija potpisati molbu za pomilovanje. Pjesme, naprotiv, otkrivaju svu senzibilnost njegove duše, osjećaje nepripadnosti svijetu koji želi iskorijeniti svaki zanos i koji poriče pravo na različitost, a time i cjelovitost svijeta. Nepripadnost tom lažnom i licemjernom svijetu opisuje pjesma *Raport stražara iz Pompeja*:

*A u krugu prolaze mnogi kao da vrebaju plijen
I vrate se i eto kako se rodi ova bliskost
s kojom ja bivam ogledalo unutra a vi gledate sa mnom
kako se grad za gradom naginje jer smrt je uvijek teška
ustupam vam ovaj vidik ali znajte sve se obnavlja
ne pripada životu tko s mojim licem život gleda
i mi ne možemo spasiti ni grad ni svijet
mi smo samo dvostruki plijen što ga obilaze zvijezde i potomci...*

Iskustvo progonjenosti rađa željom za nekim drugim, boljim svijetom, svijetom koji zapravo nigdje ne postoji. Ta svijest o hladnoći svijeta vrsta je probuđenosti, ali i jedan način brige o svijetu te uronjenosti u sve njegove nedaće. Iskustvo progonjenosti ne umanjuje pak Gotovčevu vjeru u čovjeka, u čitatelja, ne ukida njegovu volju za svjedočenjem.

Kao što smo već rekli, njegovo je pisanje fragmentarno, ali ne da bi takvo bilo odabrano, nego je ono dosuđeno egzistencijalnim položajem. Budući da mu je pisanje i objavljivanje bilo zabranjeno, pisao je u zahodu, na toaletnom papiru. Te činjenice osporavanosti svjedoče o snazi volje,

kojom je »nemoć govora« prekvalificirao u »svemoć pisanja«². U tom pisanju začuđuje jedno: moć koncentracije na poetsko, na oblik, na riječ, usprkos stiješnjenosti vremena, usprkos zatvorskim (ne)uvjetima. Umjesto krika iz zatvora, on piše o ekstatičnom krikom sve stvarnosti, umjesto nastojanja da upozori na vlastite nevolje, on piše o nevoljama svijeta, upućujući uvijek na Vječno. Sve je prigoda za susret s Apsolutnim.

»Tko ne zna gledati nebo ni zemlju ne vidi«

Nije lako u djelima pjesnika, filozofa, polemičara, političara i etičara nazreti i prikazati njegovu duhovnu misao. Što se tiče odnosa njegovih pjesama i eseja, možemo reći da postoji odnos međusobna prožimanja. U esejistici se nazire lirička duša, dok u samoj poeziji nalazimo filozofa i esejista. Kako kaže Puhovski, Gotovac je filozoficirao emocije, emocionalizirao filozofske pojmove. Njegovo je pjesništvo zasnovano na kontemplativnim i meditativnim pjesmama, »filozofično«, poopćavajuće, apstraktno, dok su eseji poetični i puni pjesničkih slika.

Za prikaz duhovne putanje koja se nazire, bilo u njegovoj filozofiji bilo u pjesništvu, potreban je pravi hermeneutički rad, kako bi se predočilo sve bogatstvo i dubina sadržaja. U uvodu svoje knjige »*Pjesme od uvijek*« Gotovac piše čitatelju: »Htio bih te začuditi, jer želim s tobom razgovarati«, gdje čuđenje možemo shvatiti kao »zov u onostrano, kao nadvladavanje svakidašnjeg poretka stvari i smisla«³. Taj »zov u onostrano« nije neka pjesnička moć preobražavanja svakodnevnoga i nadilaženja granica stvarnoga, jer on pjesničkim jezikom govori upravo o stvarnom. Zov u onostrano stoga se mora shvatiti kao poziv na jedno »onostrano« ili drukčije shvaćanje stvarnoga.

Iako mu je misao na Apsolutno bila bliska već od djetinjih dana, ipak, čitajući njegovu biografiju, može se reći da vjerska dimenzija kod Gotovca ocrtava jednu krivudavu putanju. Kao mali dječak, prepričava majci svećeničke propovijedi, vodi česte razgovore sa svećenicima, čita religioznu literaturu. To je razdoblje dječje bezbrižnosti, ali i početaka vjerske znatiželje, kao i znatiželje uopće, prema svijetu nepoznatoga. Mladenačke i zrele godine jesu godine vjerskih sumnji i trvenja, blizine i odsutnosti Božje, ali koja nije uvjetovana slijedom pozitivnog ili negativnog životnog iskustva, iako je, zasigurno, iskustvom svaki put

² V. MACHIEDO, Razvijanje pjesničkog u najužem tjesnacu u: *Autsajderski fragmenti*. Časopis za književnost, umjetnost, kulturu i znanost, 2005, 1/2, str. 10.

³ T. MAROEVIĆ, *Od uvijek u vremenu*. Uvodna zbirka u pjesničkom opusu Vlade Gotovca u: *Autsajderski fragmenti*. Časopis za književnost, umjetnost, kulturu i znanost, 2005, 1/2, str. 96.

potvrđivana. Po njegovim riječima, vjera mu je došla naknadno, ona mu se dogodila. Ali je uvijek ostala jedna s vlastitim anđelom.

Ako su za Heideggera pjesništvo i filozofija dva istodobno najbliža i najudaljenija vrhunca, Gotovac nikada ne izostavlja i treći vrhunac — teologiju. On vidi kao *trojstvo* nerazdvojnost teologije, filozofije i pjesništva, ali »to nije nerazdvojnost koja objavljuje invalidnost, nesposobnost za samostalan život, ne: to je trojstvo one samostalnosti koja je apsolutna i uzajamna; čudo, paradoks — ono što u obliku objavljuje samosvijest svega« (*Znakovi za Hrvatsku*). Ništa napisano ne smije biti intelektualno smiješno ni duhovno pusto, svakoj sitnici treba dati vječnost, kao što to pjesništvo najbolje uspijeva, jer pjesništvu ne trebaju nikakvi logički, znanstveni ili neki drugi dokazi.

Teološka refleksija počiva na čitanju Biblije kojom se uvijek inspirirao, »jedino je Biblija bila toliko u mojim rukama, da je sudjelovala u svim mojim mijenama ostajući uvijek sama sa svojom veličinom«⁴. Job, Psalmi, knjiga Otkrivenja i osobito Pavlove poslanice, česti su riferimenti. U zbirci pjesama *Pjesme od uvijek* nailazimo na čitav niz pjesama posvećenih Bogorodici i svetom. One su duboko kontemplativne, izražavaju poštovanje prema svetom, ali su i duboko iskrene, izražavaju svu nerazumljivost toga svijeta, koji pak postaje razumljiv samo po ljubavi. Stvorenost i uzdrživost svijeta Božjim planom, kao i njegova prisutnost u svijetu, na poseban način, teološki sasvim korektno, izražava pjesma *Zapis*:

*Svijet nije kao slika: kad je jednom naslikana
slikar može nestati.
Svijet nije slika koja se može zamijeniti
za slikara.
Svijet je slika u kojoj gledamo slikanje,
zamjenjivani za sliku, za kist i za sve što je nevidljivo.
Svakim trenutkom te slike prolazi krvavi put
Slikarevog Srca.*

U navedenoj pjesmi on zapravo sažima teološko učenje o stvaranju i utjelovljenju. Ali, Božja sveprisutnost koja se očituje u pjesmi, iako bliska Šimićevu panteizmu, kojim se Gotovac također inspirirao, ipak se od njega distancira. Redak: »svijet nije slika koja se može zamijeniti za slikara«, upućuje na Boga kao osobu, On ima srce koje krvari i stalno je prisutan u svijetu kroz neprestano »slikanje«. Ta prisutnost u svijetu nije jednoznačno određena, Gotovčev je Bog »na strašan način blizu i na

⁴ V. PAVLETIĆ, *Misaono osjećanje mjesta. Razgovori o književnom stvaranju*, Zagreb, Matica hrvatska, 1995.

nemoguć način daleko!« (*Isto*), On je neko vječito otkrivanje i skrivanje, kako to opisuje i pjesma *Svetac govori o povratku svijetu*, kad kaže »Gospode ostavio si me bez svrhe čim sam te upoznao«. U toj pjesmi opisuje Božju blizinu »divljim srcima«, opisuje Boga koji se ne otkriva drukčije negoli u svijetu i kroz svijet.

Ipak, Gotovac o Bogu govori najčešće kao o Vječnosti, te je Vječnost bila Gotovčeva pjesnička kategorija, tako da su sva njegova djela prožeta tom temom. Vječnost je zastupljena u svemu što se poduzima, upletena je u svaki trenutak svakodnevnog, jer »želja za vječnošću je želja za zemljom u kojoj smo se rodili i u kojoj se nismo rodili i koju prepoznajemo po njezinoj krhkosti i slabosti, ali ne u smislu težnje za nedohvatnim idealom izvan realnosti; ona djeluje i obuhvaća sve bitne ljudske perspektive«⁵. Pravo značenje Vječnosti i svakodnevnog postaje jasno samo po krizama, samo po tragičnom, samo u samoći i samo u susretu s pojedincem. Budući da je, dakle, vječnost zastupljena u svemu što poduzimamo, on se opredjeljuje za zemlju, usprkos pomalo prisutnoj razložnoj razočaranosti: »ne ljubim odveć dan mog dolaska u ovakav svijet«⁶. Iz perspektive njegova života bilo bi mnogo razloga za pad u pesimizam, ali to je prema Gotovcu komotan stav kojemu se čovjek stvaratelj i k tomu vjernik, ne smije previše uteći.

Njegova je ljubav prema zemlji iskrena i kritična, ali ima zahtjevnih kriterija. Ona znači sanjati i raditi za ovaj svijet, iako »mi nismo samo ono što smo učinili, već i ono što smo sanjali« (*Princip djela*). Čovjek nije samo ono što je ostvario od sebe nego i sve njegove mogućnosti, sve njegove težnje da postane, sva neispunjena očekivanja, čovjek je uvijek u mogućnosti da postane više, uvijek u smjeru nemogućeg. Zahtjevi su kršćanske ljubavi neiscrpivi, to je »ljubav koja ne ukida samoću, koja ne zatvara ponore među nama; ona samo preko njih vodi zgone našeg života, na jednu ili na drugu stranu, gdje na trenutak čine zajednicu« (*Tri slučaja*). Ipak, ti zahtjevi kršćanstva čine se prilično malo svojstvenima današnjem dobu, ali ne u smislu da bi oni bili neispravni ili preuzetnih kriterija, nego u smislu nemoći ljudi da ispune njegove zahtjeve, kao i često da ih uopće prepoznaju. Ti su zahtjevi posve konkretni: »Bog kojemu je svejedno kako sjediš i kako jedeš, kako se odijevaš i kako hodaš, taj bog ne postoji. On je samo teror neke apstrakcije, koja se predstavlja vječnom. — Reci: Operi se, budi uljudan, jer postoji Bog, isto je što i pozivati na molitvu« (*Isto*).

⁵ D. KATUNARIĆ, Nova hrvatska šutnja, u: *Autsajderski fragmenti. Časopis za književnost, umjetnost, kulturu i znanost*, 2005, 1/2, str. 116.

⁶ Č. PRICA-PLITVIČKI, Čekajući Joba Gotala, u: *Autsajderski fragmenti. Časopis za književnost, umjetnost, kulturu i znanost*, 2005, 1/2, str. 38.

Gotovčev se Bog na privilegirani način objavljuje u samoći, nazočan je samotnomu. No njegova samoća nije odabir nekog eremita koji bježi od svijeta ni nemoć komuniciranja sa svijetom. Samoća je dijalektički pol komunikacije, ona je posvemašnja otvorenost svima na jednak i odmjeren način, ona je »radionica darova« (*Zvezdana kuga*) čiji su naslovnici svi bez razlike. Takva oplemenjena i produhovljena samoća moguća je samo pod geslom »ni Trenutka bez Vječnosti!« (*Autsajderski fragmenti*, Svitak, 5). Tema samoće često se susreće u Gotovčevim djelima kao njegova sudbina u postajanju cjelinom Vječnosti. Kažem sudbina, jer je naspram mnogih životnih činjenica, ostao sam i sâm polagao račun za sebe⁷. Možda je on, upravo zato, pjesničkom svemoći, ali i duhovnom ozbiljnošću, svojoj samoći pripojio Vječnost, jer samo ona čovjeka vodi preko granica patnje. Gotovcu, kao što je lako naslutiti, nije strana ni ona druga, užasnija strana samoće. Tako u pjesmi *Moj portret u jednome danu* kaže:

*Vrata moje kuće samo su za mene napravljena
I sve do moje sobe jedne su stepenice.
U cijeloj ovoj građevini izražena je pakost samoće.
Moja je kuća — kuća bez susreta.*

Stoga vjera ili, kako on kaže, »duhovna ozbiljnost« nije neka životna olakšica u smislu da uvećava naše sposobnosti ili nas čini superiornijima, ona je životna olakšica ukoliko daje pouzdanje i perspektivu. Krist ne ukida naše bitke, nego, štoviše, on ih čak i omogućuje. Patnja je Božje privilegirano prebivanje na svijetu. Samo u perspektivi Vječnosti pruža nam se mogućnost pobjede, dok je zemaljski život polje napetosti, traženja, u kojem tragično bez Vječnosti nema smisla. Duhovna ozbiljnost, kaže Gotovac, uvijek je ista vjera »da užasnuti Anđeo ne prestaje moliti ... Čast najdubljeg poraza i najveće pobjede« (*Tri slučaja*). Vjera se obnavlja preko drugih, koji su izvor njezina nadahnuća, ali koji ne znače njeno ispunjenje. Samo Vječnost ispunjava. A jedino samoća nalazi Vječnost.

Budući da se Vječnost objavljuje samoći, ona se dakle objavljuje pojedincu. Čovjek-pojedinac uvijek je u središtu Gotovčeve etike odnosa, ali on nikad ne zapada u antropocentrizam, jer je pojedinac nemoguć bez Vječnosti, čiji je stalni suradnik. »Vi isto tako znate, kao i ja, jer smo kršćani, da Bog uvijek kada govori, govori preko pojedinca. Nije On

⁷ Vidi primjerice pismo Upravnom odboru Hrvatskog filozofskog društva u Zagrebu u kojemu Gotovac upoznaje sa svojim slučajem i pita se o razlogu izostanka njihove reakcije na optužbe koje su se na njega odnosile. Usp. *Umjesto autobiografije i pogovora*, u: V. Gotovac, *Tri slučaja*, Melbourne, Obrana, 1989, str. 145.

pozvao sve Izraelce na Goru da im preda deset zapovijedi; pozvao je samo jednoga! Mojsija. Od jednoga počinje čovjekov razgovor s Vječnošću« (*Znakovi za Hrvatsku*). I Isus uzdiže pojednica, dobri pastir ostavlja devedeset i devet ovaca da bi potražio jednu izgublenu. Dati vrijednost pojedincu ne znači skrenuti u individualizam, nego inzistirati na temeljima zajednice, jer mijenjati svijet, zaključuje Gotovac, znači mijenjati sebe. Kroz Vječnost pojedinac svima postaje dar. Pojedinac ili osoba središte je svijeta, koji, iscrpljujući i realizirajući sebe, omogućuje razgovor i nazočnost Apsolutnog.

»Sav se život može iskupiti umiranjem«

Smrt je jedna od tema koja određuje Gotovčev odnos prema životu. Kao što može biti sramotna, isto tako ona može biti spasonosna i otkupljujuća. Svijest o njoj čini djelo ljepšim i veličanstvenijim, jer djelo odolijeva smrti. Smrt, dalje, ne ušutkava sve mrtve, jer tek nakon smrti mnogi mrtvi postaju općenitije prihvaćeni. Tema smrti kod Gotovca često je odraz želje za drukčijim svijetom, svijetom kojemu samo ljubav želi ostaviti u naslijeđe. Ipak, »smrt se ne tumači kao prijelaz ili predvorje u svečanost 'onog svijeta' ili kao nešto posve različito od našeg života nego sama smrt se pokazuje kao srce života, kao njegova strašna i neprozirna dimenzija o kojoj je teško bilo što reći, ali je osjećamo kao jakog sugovornika, kao teško i opojno vino koje daje našem životu njegovu trpkost, ali i njegovu snagu i težinu«⁸.

Strah pred smrću ne smije uvjetovati život. Tema straha također je poprilično prisutna u njegovim esejima i pjesmama, kao i u životu. Gotovac se nije bojao govoriti istinu, ali smjelost govorenja nije značila odsutnost straha koji je prisutan osobito u pjesmama pisanima u Lepoglavi. Nije to strah od kazne, boli, pa ni smrti. To je dublji strah, lingvistički i egzistencijalni strah, strah od užasa nemoralnog i beskrupuloznog svijeta, strah od nijemosti, od izostanka riječi, strah od moralne smrti, od »umiranja u pustoši srca svoga«, a ne od fizičkog umiranja. No, temi straha suprotstavlja se hrabrost: »sačuvati ljepotu i hrabrost!... biti spreman propasti, ali ne izdati vlastitu sudbinu« (*Princip djela*) — tako on gradi sintagmu *straha hrabrosti* ili *hrabrosti straha*⁹. *Smisao hrabrosti nije u osvajanju slave, nego dostojanstva*¹⁰. Čovjeku treba biti važniji

⁸ A. ARMANINI, Ja domahujem životu u: *Autsajderski fragmenti*, *Časopis za književnost, umjetnost, kulturu i znanost*, 2005, 1/2, str. 47.

⁹ T. BENČIĆ RIMAY, *Pogovor u: V. Gotovac, Posude s vatrom...*, str. 167.

¹⁰ V. PAVLETIĆ, *Misaono osjećanje mjesta...*, *Razgovori o književnom stvaranju*, Zagreb, Matica hrvatska, 1995, str. 52.

dostojanstven život od života pod svaku cijenu, time da dostojanstvo znači pronaći smisao u skladu s Vječnosti. Razlog toj hrabrosti jest sloboda naspram života, jer, znajući sve razloge za život, on isto tako poznaje sve razloge za smrt.

*Moram živjeti tako da uvijek mogu umrijeti
Da je svaki dan sve dovršeno
Prihvatio sam nesigurnost čovjekove sudbine
I našao radost u posljednjem danu
I prolaznost sada rađa spokojne misli
Tako ću i pjesme pisati
Jer svaka je riječ sretna okolnost
Kad nas vječnost dotakne*

(Pjesma sabranog)

Zaključak

Nastojali smo upozoriti na žarišne točke misaonog svijeta Vlade Gotovca, kao što su Vječnost, Ljubav, Sloboda, Pojedinac, Smrt. Sasvim sigurno, to su samo fragmenti njegovih fragmentarnih bilježaka, ali i kao takvi imaju svoju imperativnu snagu. Iako je Gotovčeva misao često teško čitljiva, ona se ipak jednostavno tumači — ona se tumači svakodnevnim. Kao što je pisana životom, ona se i tumači životom. A s njegovom životnom patnjom, kako je sâm nagovijestio, i njegova je misao postala glasnija.

Za Vladu Gotovca, tog Idiota Vječnosti, Nebo je istina, ma što govorila zemlja. Kao i u svakom dobu (kao što svjedoči Gimpel kod Singera i knez Miškin kod Dostojevskog), Idiot se čini naivan, gotovo zalutao u ovaj svijet moralnih kompromisa i povlastica. Često je ismijavan, smatran luđakom, čak i sažalijevan. Vrlo rijetko je ozbiljno shvaćen. Taj *Idiot*, što se njega tiče, vjeruje u ljubav jer ona donosi dobro njemu i drugima, i to dobro dovoljan mu je dokaz istinitosti njegova uvjerenja. Njemu je najprije do istine, a onda do društva. Samoća je njegova neizbježna sudbina.

Vlado Gotovac bio je zaljubljenik Vječnosti i njezin najveći poklonik. Ta njegova izražajna crta malo je naglašena. Ako se tko ipak zadubi u čitanje njegovih djela, otkrit će jednu mučenu dušu koja nije ustuknula pred udarcima života i vremena, ali ih nije niti podcijenila. Koja se sklonila u okrilje Vječnosti u nadi pobjede. Koja je u Vječnosti našla razloge, a u samome sebi načine obnove svijeta, jer, kao što je napisao, »čovjek mijenja samo ono, što je u sebi promijenio« (*Tri slučaja*).

Summary

Vlado Gotovac — Idiot of Eternity

From the theological point of view, the article attempts, in the comprehensive literary work of the Croatian writer, philosopher and public worker, Vlado Gotovac, to observe and critically evaluate one of the important components of his work: the dimension of transcendentality. Key places, i.e. strongholds of his reflective world are Eternity, Love, Freedom, Individual, Death. These are, however, only fragments of his fragmented notes. Fragmentarity is one of the basic characteristics of his entire work. Although in his suffered and interrupted life, in the totalitarian system of one-mindedness, he was socially engaged, he cared about the truth in the first place, and then about the society. His loneliness was an unavoidable destiny.

Vlado Gotovac was an amateur of Eternity and its greatest admirer. This expressive feature in him was little emphasised. If anyone pored in reading his work, he will discover a person who did not recede in front of challenges of life of the (totalitarian) time. A person who sheltered in Eternity and the hope of victory. A person who found in Eternity reasons for life and activity, and in himself modes to renew the world. He primarily cares about how to transform his inner self, and then how to change social structures. He wrote that »the man changes only that he has changed in himself« (*Three cases*).